

Поручник А.М.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Світова економіка на межі ХХ і ХХІ століть вступила в четвертий етап інтернаціоналізації, відмінними особливостями якого, на наш погляд, є п'ять нових фундаментальних процесів.

• Розпад в кінці 80-х початку 90-х років ХХ ст. системи соціалістичних режимів в СРСР та країнах Центральної і Східної Європи.

- Перехід розвинутих країн до постіндустріальної економіки, заснованої на знаннях та інформації.
- Посилення тенденції до відкритості суспільств.
- Загострення глобальних проблем людства.
- Формування нової глобальної моделі світу.

Формування у розвинутих країнах постіндустріальної економіки почалося з 50-х років ХХ ст., проте зрими результати цього процесу найбільш рельєфно виявляються саме на сучасному етапі інтернаціоналізації. Найсуттєвішу роль у зростанні глобальної єдності світу відіграє третя технологічна революція, векторна спрямованість якої пов'язана з виникненням комп'ютерів та розвитком телекомунікацій. Так, сукупний річний обсяг Інтернет-торгівлі досяг на сьогодні астрономічної цифри – 1,1 трлн. дол. США; широкого поширення отримали засоби масової комунікації – телевізори (268 на 1000 жителів) та лінії телефонного зв'язку (158 відповідно). Разом з тим, спостерігається значна країнова асиметричність у поширенні цифрових засобів інформації: густина поширення мобільних телефонів становить у країнах з низьким рівнем доходів лише 3%, комп'ютерів – 6%, а Інтернет-хостів – 0,3% від світового середнього рівня.

Нова економіка, для якої визначальним є виробництво, обробка та поширення інформації, висуває нові вимоги до організації підприємницької діяльності, якісних характеристик людського ресурсу та механізму регуляторної політики держав.

Незважаючи на різношвидкісний характер утвердження постіндустріальної моделі в різних країнах, галузях та регіонах, вона, в силу своєї природи, в майбутньому неодмінно охопить світовий економічний простір, надасть національним економічним системам максимальної відкритості та втягне всіх суб'єктів господарювання в орбіту глобальної конкуренції

Шістнадцятирічний досвід соціально-економічних трансформацій в Україні за період її самостійного розвитку дозволяє переосмислити зміни, які відбулися в суспільстві, і виокремити, виходячи із національних інтересів, пріоритетні напрямки розвитку вітчизняної економіки в найближчі 5-7 років з метою досягнення державою економічної самодостатності в умовах глобальних викликів.

1. Завершення ринкової трансформації сільського господарства через введення права вільного продажу землі, вільного ціноутворення та розвитку інфраструктури. Так, незважаючи на розпаювання в Україні близько 80% земель сільськогосподарського призначення та отримання 7 млн. українських громадян земельної частки, формування повноцінного земельного ринку в державі ще не завершено. Хоча вже понад 5 років в Україні ведуться операції з купівлі-продажу сільськогосподарських земель, у січні 2007р. Верховна Рада України конституційною більшістю голосів в черговий раз продовжила мораторій на проведення подібних операцій. Це фактично блокує процес формування механізму ринкового ціноутворення на землю, обмежує будь-які операції з нею (передусім іпотечного кредитування) та створює передумови для реалізації тінювих земельних схем.

Водночас необхідність забезпечення продовольчої безпеки в державі з метою гарантування соціально-політичної стабільності у суспільстві, виживання і розвитку нації вимагає надання пріоритетного значення розвитку сільського господарства, що передбачає запровадження в Україні ефективних механізмів купівлі-продажу землі з проведенням земельних аукціонів, тимчасовою заборонаю купівлі земельних ділянок іноземними громадянами та підприємствами, довгостроковою орендою землі з правом її успадкування, продажем права на оренду землі на відкритому ринку та зменшенням державного втручання у цю сферу.

Ефективно використовуючи основний природний ресурс – землю можна, не вкладаючи навіть державних коштів у зрошення, меліорацію та хімізацію, значно підняти рівень виробництва сільськогосподарської товарної продукції, яка задовольнить потреби внутрішнього ринку у продовольстві та забезпечить сировиною харчову та інші галузі промисловості. Основний засіб розвитку сільського господарства – це не іноземні інвестиції, і не державні дотації, які розкрадаються, а внутрішні заощадження тих, хто веде сільськогосподарський бізнес, та потужна кредитна підтримка іпотечних банків. Найяскравіший приклад в цьому плані – Китай.

2. Розвиток ринку нерухомості, зокрема сектору індивідуального житлового будівництва. Так, на сьогодні середня забезпеченість населення України житлом становить 20,1 кв. метра загальної площі на одну особу, що в 2 рази менше, ніж у розвинених країнах світу. Відтак - житлова проблема є однією з найгостріших в державі.

Наслідком розгортання довгострокового прискореного і великомасштабного житлового будівництва на базі сучасної будівельної технології стане не тільки різке зростання будівельного комплексу промисловості, але й зростання внутрішнього сукупного попиту, оскільки формування системи забезпечення кожної сім'ї індивідуальним котеджним житлом і необхідним побутовим його наповненням стимулює розвиток десятків галузей промисловості (меблевої, побутової техніки, електроніки, автомобілебудування, виробництво спорттоварів, малої техніки для сільгоспугідь та інших). Це довгострокові інвестиції, які дають поштовх розвитку кредитної системи, підвищують зайнятість населення та його соціальний оптимізм.

3. Розвиток ринку венчурного капіталу, як важливої умови опанування моделлю нової економіки. Враховуючи, що Україна втратила на даний момент шанс системного освоєння постіндустріальної моделі, невідкладна задача полягає у точковому, вибірковому підході до оволодіння механізмами постіндустріальної економічної системи.

Товариства з венчурним капіталом, які прагнуть тривалий час бути успішними, повинні, з одного боку, спеціалізуватися на певних галузях і технологічних сферах, щоб вкладати у молоді підприємства не тільки капітал, а підприємницьку експертизу. З іншого боку, вони мусять мати свою частку капіталу в багатьох підприємствах, щоб "розсіювати" ризик.

Сьогодні в Україні постає невідкладне завдання розробка та втілення нової радикальної інноваційної стратегії, що передбачає подальшу розбудову елементів національної інноваційної системи, яка забезпечить ефективну взаємодію державних органів управління всіх рівнів, організацій науково-технічної сфери, підприємництва та великого бізнесу з метою оперативного використання досягнень науки і технологій, а також безупинної генерації та комерціалізації кластерів радикальних нововведень.

Національна інноваційна система повинна базуватися на активній ролі держави у стимулюванні розвитку інноваційної діяльності, розвиненій системі науки та освіти, інноваційному корпоративному секторі, потужній мережі інституцій технологічного трансферту, диверсифікації джерел фінансування НДДКР з акцентом на розвитку венчурного сегменту вітчизняної фінансової системи.

Необхідно створити індустрію венчурного фінансування, що є складовою національної інноваційної системи і розвивається відповідно до потреб інноваційного виробництва. Під індустрією венчурного фінансування ми розуміємо сукупність суб'єктів інноваційного підприємництва, які здійснюють свою діяльність у сфері інноваційного виробництва, використовуючи специфічні економічні механізми спеціальних інститутів і відповідної інфраструктури. Створення індустрії венчурного фінансування в українській економіці передбачає формування її інституційної структури, розвиток ринку венчурного капіталу та розвиток інфраструктури венчурного фінансування.

З розвитком ринку в нашій країні формуються реальні умови для створення фондів ризикового капіталу. Потенційними вкладниками можуть бути комерційні банки, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, страхові компанії, великі підприємства, що спрямовують свої кошти на розроблення нових технологій, іноземні фонди венчурного капіталу, приватні особи, тобто ті суб'єкти підприємницької діяльності, які мають можливість вкладати вільні кошти в обіг задля отримання високих прибутків. Фінансові установи, що вже підтримують інноваційний бізнес, як правило, обмежуються традиційними операціями надання кредитів (причому, під значні відсотки). Настав час на урядовому рівні вжити заходів щодо створення фондів, безпосередніми функціями яких має стати фінансування венчурних підприємств.

Заходи, спрямовані на посилення венчурного капіталу, можуть мати як законодавчий, так і рекомендаційний характер. Система стимулів покликана забезпечувати полегшене входження венчурних інвесторів у ринок і вихід з нього. Цього можна досягти за допомогою податкового кредитування, податкових знижок, зменшення прибуткового податку венчурним інвесторам, пільгового оподаткування прибутку від приросту капіталу, зміцнення офіційних ринків цінних паперів тощо.

У венчурне підприємництво необхідно залучати різноманітні джерела фінансування. З допомогою політики «відкритих дверей» доцільно ширше залучати іноземний капітал, а також науково-технічний потенціал зарубіжних країн. Іноземні інвестиції у сферу фінансування венчурних фірм і приватних підприємств науки й наукового обслуговування можуть залучатися як завдяки продажу акцій таких організацій, так і завдяки створенню спільних наукових закладів. Залучення іноземних інвестицій у науково-технічну сферу дасть змогу вирішити таке невідкладне завдання, як оновлення її науково-виробничої інфраструктури, елементами якої виступатимуть фондові біржі, науково-технічні, аудиторські, інжинірингові фірми, інкубатори венчурного бізнесу, венчурні мережі тощо.

Зниження ступеню ризику інвестицій у венчурний капітал досягається, головним чином, через страхування. У багатьох країнах існує система державного страхування довгострокових кредитів венчурних інвесторів, які, в разі неповернення кредитів, отримують компенсацію. В нашій країні, з метою залучення до фінансування венчурних проектів значних коштів приватних інвесторів, необхідно організувати державне страхування довготермінових інноваційних кредитів і надати державні гарантії щодо повернення до 70 % вартості позик у разі невдачі.

На рівні уряду необхідно сформувати Комітет у справах венчурного бізнесу, який координуватиме державне фінансування венчурних фірм, визначатиме пріоритетні напрями науково-технічного прогресу, здійснюватиме контроль за використанням фінансів відповідно до їх призначення, залучатиме зарубіжних інвесторів венчурного капіталу. Комітет повинен мати розвинуту інформаційну мережу з використанням телекомунікаційних систем, яка б акумулювала банк даних про наукові розробки венчурних підприємств, можливі джерела фінансування досліджень як з бюджетних, так і позабюджетних коштів, зарубіжних та вітчизняних фондів. Система дасть змогу в єдиному інформаційному просторі здійснювати обмін інформацією про попит на інноваційні проекти та послуги і їх пропонування. Основними системоутворюючими елементами будуть об'єднані телекомунікаціями головний та регіональні центри інформації з банками даних про інноваційні проекти і послуги. Завданням структури верхнього рівня стане створення аналітичного центру, що забезпечить оперативний аналіз ефективності вкладення інвестицій у малі венчурні фірми. Діяльність такої структури мусить бути підкріплена відповідними законодавчими актами, які допускають застосування гнучкого механізму пільг.

Державна підтримка повинна спрямовуватися у високотехнологічні сфери, які володіють значним потенціалом завоювання міжнародних ринків у майбутньому. Разом з тим, високотехнологічні сфери поки-що отримали другорядний статус в системі пріоритетів інноваційного розвитку промисловості України.

З метою активізації інноваційної діяльності підприємств пропонується комплекс заходів, зокрема:

- прийняти в Україні стратегічну мету: досягти двократного збільшення питомої ваги приватного фінансування НДДКР. Стратегія забезпечення наукових досліджень переважно за рахунок бюджетних коштів, без стимулювання притоку приватних інвестицій в науку, консервуватиме положення аутсайдера та допоміжну роль України у світовому інноваційному розвитку. (Домінування бізнес-сектору у фінансуванні та виконанні НДДКР забезпечує ефективність національних інноваційних систем, що дозволяє розвиненим країнам досягти значних інноваційних конкурентних переваг. Так, бізнес забезпечує 65-75% витрат на НДДКР у США, Японії, Південній Кореї, Швейцарії, Швеції, Фінляндії, ФРН та Ірландії, при цьому на державне фінансування в цих країнах припадає лише 20-25%);

- необхідно збільшити питому вагу державного замовлення у сфері науки, оскільки його фактичний розмір залишається надзвичайно малим. Крім того, окремою статтею необхідно передбачити у державному бюджеті кошти на фінансування держзамовлення НДДКР від виконавців приватної форми власності та індивідуальних винахідників. З метою підтримки розвитку інноваційного підприємництва зобов'язати міністерства та відомства сприяти представникам малого та середнього підприємництва (МСП) в отриманні державних замовлень на НДДКР, отриманні доступу до фінансування наукових розробок на рівні з крупними підприємствами та науково-дослідними організаціями;

- щорічно виділяти кошти із державного бюджету на пайових засадах з представниками приватного бізнесу на грантове фінансування проектів з розробки та комерціалізації високих конкурентоспроможних технологій шостого технологічного укладу. При фінансуванні приватних інноваційних проектів державна підтримка найбільш доцільна на початкових (доринкових) стадіях проекту (дослідні, конструкторські розробки, проектування моделей нових виробів), тоді як приватний капітал, як свідчить аналіз інноваційних систем розвинутих країн, більш охоче підключатиметься на завершальних стадіях реалізації інноваційних проектів, коли їх ринкова перспектива є чітко прогнозованою;

- надати державним науково-дослідним організаціям право укладати кооперативні угоди на дослідження та розробки з приватним бізнесом, і, при цьому, дозволити приватним учасникам володіти правом власності на результати кооперативних досліджень.

Доцільно запровадити диференційовану шкалу оподаткування прибутку венчурних підприємств, одержаного від реалізації інноваційної продукції залежно від рівня її новизни та технологічної складності. Зокрема, для продукції, що належить до четвертого і нижчих технологічних рівнів доцільно застосовувати загальний режим оподаткування. Що стосується інновацій п'ятого та шостого рівнів, тут необхідно передбачити майже повне звільнення від оподаткування прибутку венчурних підприємств, отриманого від продажу даного інноваційного продукту. При цьому термін дії таких пільг слід ув'язувати зі строком окупності бізнес-проекту. Такий підхід дозволить зберегти на існуючому рівні втрати бюджету від надання запропонованих податкових пільг за рахунок часткового покриття недонадходження коштів від підприємств, що використовують інновації вищого рівня, надходженням коштів від сплати податку на прибуток підприємствами, що застосовують у виробництві інновації нижчого технічного рівня.

Крім пільг в оподаткуванні державна політика сприяння розвитку венчурного бізнесу в Україні повинна здійснюватись в різних напрямках і формах непрямого впливу, включаючи:

– зниження величини орендної плати венчурним підприємствам, якщо приміщення під офіси, виробничі площі надаються місцевою владою;

– введення в практику системи державних замовлень на наукові і науково-дослідні роботи безпосередньо венчурним фірмам і кваліфікування виконання таких замовлень як неприбуткову діяльність, що не оподатковується;

– розробка заходів, які полегшують підприємцям освоєння ринків нових технологій, отримання ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності та створення захисних бар'єрів з метою забезпечення від порушення прав її власників;

– створення сприятливих умов для комерціалізації результатів наукових та науково-дослідних робіт. Останнє набуває особливої актуальності, оскільки в Україні досі інтелектуальна праця оцінюється на кілька порядків нижче ніж в європейських державах, що стимулює виїзд талановитої молоді, висококваліфікованих фахівців на роботу в інші держави, а вітчизняна економіка втрачає можливості їх використання для розв'язання складних соціально-економічних проблем, які потребують застосування праці високоінтелектуального контингенту працівників. Тому невід'ємною складовою політики держави стосовно сприяння розвитку венчурного бізнесу повинні стати заходи, спрямовані на підвищення оцінки результатів праці фахівців наукового і науково-дослідного профілю, інженерно-технічних працівників, та забезпечення престижності праці в сфері науки.

В умовах глобалізації лише багатовекторне співробітництво стає важливим чинником прискорення національного економічного зростання і подолання технологічної відсталості. Багатовекторне співтовариство в інноваційній сфері повинно реалізовуватися з урахуванням коротко-, середньо- і довгострокових цілей та завдань соціально-економічного і науково-технологічного розвитку. Враховуючи світові процеси поглиблення глобалізації науки, а також наявний в Україні науково-технічний потенціал, спільні, за участю іноземних наукових колективів, розробки та реалізація наукових проектів і програм, уможливили б значною мірою скорочення витрат української сторони на ведення інноваційних розробок. Лише правильно об-

обрана стратегія сприяння розвитку міжнародного науково-технологічного співтовариства стане ефективним чинником формування національної інноваційної моделі, яка у повній мірі відповідатиме вимогам глобалізації та сучасної науково-технологічної революції, сприятиме підвищенню міжнародної конкурентоспроможності українських компаній, залученню їх, через систему трансферу технологій, до глобальної системи науково-технологічного обміну.

Для підвищення міжнародної науково-технологічної конкурентоспроможності України необхідно усійсько розвивати так звану мережеву форму співробітництва суб'єктів підприємницької діяльності у вигляді кластерів з метою посилення взаємодії між ними та об'єднання ресурсів. Створення кластерів дозволить активізувати інноваційну діяльність, створити нові можливості для ведення бізнесу та просування на зовнішні ринки нових, високотехнологічних, наукоємних продуктів. Розвиток кластерів змінить характер конкуренції, підвищить її дієвість та ефективність, посилить взаємовигідне міжнародне співробітництво у науково-технологічній сфері.

Реутов В.Є.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

1. Вступ. Процеси глобалізації, інтернаціоналізації, регіональної інтеграції, лібералізації обміну між учасниками міжнародного поділу праці потребують формування ефективного та чітко виваженого курсу зовнішньоекономічного розвитку від кожного суб'єкту міжнародних економічних відносин. Особливо ця проблема актуальна для країн, що знаходяться на початкових етапах розвитку міжнародної економічної інтеграції та зацікавлені в якомого швидкому та повноцінному включенню в сучасну систему світового господарства.

2. Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України серед провідних вчених та політиків точиться багато дискусій навколо напрямків інтеграції України до світогосподарських зв'язків. Теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми досліджені в роботах: Шевцова А.І.[1], Новицького В. Є. [2], Пирожкова С.І. [3,7], Губського Б.В. [3,7], Гейця В.М. [6], Шниркова О. [8] та ін. В той же час не існує єдиної точки зору по багатьох ключових моментах та ризиках євроінтеграції та економічного співробітництва в рамках пострадянського простору, не запропоновано комплексної стратегії розвитку міжнародних економічних відносин України.

Ціль статі – виявити проблеми, ризики та перспективи участі економіки України в сучасних інтеграційних об'єднаннях. Відповідно до поставленої мети необхідне вирішення наступних завдань: визначити основні тенденції формуванні світових центрів інтеграційних процесів, оцінити переваги, недоліки та перешкоди інтеграції України в ЕС та ЕврАзЕС, запропонувати комплекс заходів по реалізації перехідної моделі інтеграційних зв'язків України.

Рішення даних проблем є складовою частиною науково-дослідної роботи Кримського економічного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана по проблемі "Реалізація потенціалу соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах трансформації економіко-правових механізмів господарювання" (державний номер реєстрації 0107U003053).

3. Результати дослідження. Підтримуючи економічне співробітництво більш ніж з 200 державами Україна традиційно зберігає у якості домінуючого вектор міжнародних відносини по лінії ЕС - Україна - Росія. На цей напрямок економічної взаємодії припадає більш ніж 60% українського зовнішнього товарообігу. Відповідний показник торгівлі з Росією становить біля 29%, а з країнами ЕС - 33%. Особливе значення для визначення векторів зовнішньоекономічної інтеграції України є оцінка економічного потенціалу головних світових центрів розвитку (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика потенціалу світових центрів економічного розвитку, 2005 р.

Країни та регіони	ВВП, трлн. дол.	Територія, млн. км ²	Населення, млн. чол.
ЕС	12	4,0	450
США	12,5	9,6	280
Китай	9	9,5	1350
Росія	1,7	17,1	140

Слід відзначити, що ВВП Китаю за останні 15 років зріс у 6 разів, а в Росії цей показник подвоївся за останні 5 років. Європейський Союз фактично зрівнявся за обсягами ВВП країн учасниць з США. Беручи до уваги вражаючу чисельність населення Китаю (біля 20% населення світу), величезну територію Росії (10% території планети) та її сировинні ресурси (п'ята частина світових запасів, зокрема: понад 45% запасів природного газу, 23% вугілля і 13% нафти), можна констатувати формування принципово нової конфігурації сил у глобальному економічному просторі.

Вектор економічної співпраці України з Росією визначають три головних чинники: динаміка двосторонньої торгівлі, транспортування енергоносіїв територією України і інтеграційні процеси на пострадянсь-